

Vaihtokaupan renessanssi Venäjällä

Riitta Kosonen &
Sinikka Parviainen

Venäjällä on rakennettu markkinataloutta 1990-luvun alusta lähtien. Nyky-Venäjällä toimii suuri määrä yrityksiä, jotka noudattavat niin sanottua hyvää hallinnointitapaa ja pyrkivät toiminnassaan läpinäkyvyyteen. Näiden rinnalla toimii kuitenkin myös runsaasti epävirallisia käytäntöjä harjoittavia yrityksiä. Täten liike-elämään kuuluvat osaltaan epävirallinen vaikuttaminen ja henkilöverkot. Tämä tekee venäläisestä yhteiskunnasta otollisen myös muille epävirallisille käytännöille kuten lobbaukselle, korruptiolle ja vaihtokaupalle. Voidaankin väittää, että epävirallisten verkostojen muodostamisen perinne on syvällä venäläisessä yhteiskunnassa ja sen juuret ulottuvat vuosisatojen taakse.

Vaikka olosuhteet ovat muuttuneet Venäjällä, epävirallisen kanssakäymisen piirteet ovat yhä vahvasti läsnä. Epävirallisia henkilöverkostoja ja epävirallisia talouden käytäntöjä, kuten vaihtokauppaa, käytetään jatkuvasti suojauduttaessa epävarmuudelta aina, kun Venäjän talouskehitys ottaa takapakkia. Artikkelissamme kuvaamme sitä, mitkä tekijät vaikuttavat vaihtokaupan ilme-

nemiseen Venäjällä lähistorian eri kausina ja nykypäivänä. Sosialismin aikana vaihtokauppa paikkasi suunnitelmatalouden aukkoja. Sen sijaan Neuvostoliiton romahdettua vaihtokaupan avulla pidettiin yllä tuotantoa hyvin epävarmoissa oloissa. Melko pian vuoden 1998 talouskriisin jälkeen vaihtokauppa hiipui tarpeettomana, kun talous lähtikin nousuun ja yritysten toimintaympäristö tervehtyi. Kuitenkin vuoden 2008 syksyllä Venäjälle levinneen maailmantalouden rahoituskriisin aikana vaihtokauppa lisääntyi jälleen räjähdysmäisesti. Vaikka vaihtokauppa siis toimii vastoin virallista ja läpinäkyvää järjestelmää, se tulee samalla ylläpitäneeksi vallitsevaa talousjärjestelmää paikkaamalla sen puutteita. Vaihtokauppa onkin eräänlainen liike-elämän sosiaalinen innovaatio, joka kuitenkin syntyy perinteestä.

Perinteisestä länsimaisen taloustieteen näkökulmasta tarkasteltuna vaihtokauppa on rahatalouteen verrattuna tehoton ja epärationaalinen toimintatapa, koska se lisää taloudellisen vaihdon kustannuksia eli niin kutsuttuja transaktiokustannuksia. Kuitenkin teoreettisestakin näkökulmasta vaihtokauppa voi olla optimaalinen vaihtoehto likvidin lainarahan puuttuessa. Sen houkuttelevuutta lisäävät myös venäläisen yhteiskunnan institutionaaliset puutteet sekä historiallinen ja kulttuurinen harmaan talouden ja epävirallisen verkostoitumisen perintö.

Teema-artikkelissa valotamme ensin vaihtokaupan syntyä ja merkitystä Venäjän taloudessa sosialismin ajoista nykypäivään. Tämän jälkeen perustelemme vaihtokaupan optimaalisuutta

Griša Bruskin: *Memorial* (1983), James ja Mireille Levyn kokoelma Lausanne.

venäläisessä kontekstissa teoreettiselta pohjalta. Artikkelin lopussa esitetyt johtopäätökset antavat kokonaiskuvan vaihtokaupasta historiasta kumpuavana innovatiivisesti muokkautuvana ilmiönä ja tarjoavat lisäpohdintaa jatkotutkimusta varten.

Vaihtokauppa sosialismista nykypäivään

Neuvostoaikana otettiin käyttöön tiukka keskusjohdon kontrolli tuotantoresurssista. Neuvostojohdon asettamista viisivuotissuunnitelmien kunnianhimoisista tuotantotavoitteista joustettiin virallisesti vähän tai ei ollenkaan. Vaihtokaupasta muodostui tärkeä keino lievittää resurssipulaa sekä yksityisten ihmisten että tuotantolaitosten tasolla. Puute tuotteista ja resurssista paheni

Gorbatšovin *perestroika*-talou uudistusten myötä. Hintojen säännöstely johti tilanteeseen, jossa kansalla oli rahaa, mutta vanhentunut tuotantokoneisto ei pystynyt vastaamaan kysyntään. Tämä johti kaksijakoiseen hintajärjestelmään, jossa epävirallinen inflaatio kasvoi nopeaa vauhtia ja tuotteita oli vaikea saada virallisilla hinnoilla. Vuosina 1985–90 vaihtokaupan osuus kasvoikin arviolta noin 35 prosenttiin kaikesta kaupankäynnistä.

Neuvostoliiton hajottua vaihtokauppa lähti kasvuun lisääntyvien maksurästien vuoksi. Vuosina 1995–99 hintojen vapauttamisen myötä syntyneen inflaation hillitsemiseksi valtio rajoitti rahan kulkua rajulla kädellä, jolloin yritysten lainaehdot kiristettiin. Näinä vuosina lähes koko Venäjän talous toimi vaihtokaupan voimalla.

Puhtaan vaihtokaupan osuuden arvioidaan olleen korkeimmillaan vuonna elokuussa 1998 noin 50 prosenttia kaikesta kaupankäynnistä (Russian Economic Barometer, kaikki painokset 1998-).¹

Vuoden 1998 kriisi taittoi lopulta vaihtokaupan kasvun. Kriisi oli pääasiallisesti valtion hallinnon maksukriisi, jonka puhkeamista edesauttoivat yliarvostettu rupla, Aasiassa vuonna 1997 alkanut finanssikriisi ja poliittisen johtajuuden puute. Yllättävää oli, että tuotannon taso ja työllisyys eivät kuitenkaan laskeneet merkittävästi vuodesta 1995. Samoin vuoden 1998 kriisin olisi luullut vaikuttaneen tuotantosektoriin hyvin negatiivisesti sekä lyhyellä että pitkällä tähtäimellä. Todellisuudessa vaihtokaupan avulla yritykset olivat irtaantuneet kansainvälisistä ja kotimaisista rahamarkkinoista, joka pelasti ne konkurssien aalloilta. Vaihtokauppa pelasti myös venäläisiä yrityksiä suojaamalla niitä korkeiden öljyn hintojen aiheuttamalta hintapaineilta.

Kriisiä seurannut ruplan romahtaminen ja kansainvälinen öljyn hinnan nousu vauhdittivat rahan virtaamista vientiyritysten kautta koko talouteen. Vuosituhannen vaihteessa ehdittiin kokea kymmenen talouskasvun ja institutionaalisen uudistumisen vuotta, jotka söivät pohjaa talouden harmailta muodoilta. Siten vuonna 2008 Venäjä oli taloudellisesti täysin eri lähtökohdissa kuin 1990-luvulla. Venäläinen markkinatalous länsimaistui kovaa vauhtia ja vaihtokauppa hiipui.

Vaihtokaupan renessanssi

Vuoden 2008 lopulla globaali talouskriisi iski Venäjälle odotettua rajummin. Kriisin myötä pankkien kiristynyt lainanantopoliittikka vaikuttaa erityisesti pieniin ja keskisuihin yrityksiin. Käyttöpääoman puutteessa venäläisessä yrittäjämaailmassa kaivetaan naftaliinista vanhoja selviytymiskonsteja: yritykset turvautuvat yhä enenevässä määrin verkostotalouteen ja vaihtokauppaan 1990-luvun tapaan.

Vuodesta 2008 lähtien vaihtokaupan on huomattu lisääntyneen yritysten rahoitustilanteen huonontuessa ja maksurästien lisääntyessä.

Merkkejä kasvavasta ilmiöstä oli nähtävissä mediassa jo marraskuussa 2008, jolloin esimerkiksi suomalainen Venäjällä kauan toiminut yritys kertoi *Talouselämä*-lehdessä harjoittavansa vaihtokaupaa paikallisten kumppaneiden toiveesta (Schönberg 2008). Internet-sivustot ja lehdet ovat tulvillaan vaihtotarjouksia. Samoin kasvavan työttömyyden pelossa julkinen sektori on myös herännyt kriisiin ja esimerkiksi lounaisvenäläisen Baškortostanin tasavallan johto on *New York Times*-lehden mukaan aktiivisesti kannustanut yrityksiä luomaan vaihtokaupan verkostoa (Barry 2009).

2000-luvun nopeasta kasvusta huolimatta Venäjän yritysrahoitusmarkkinoita leimaa yhä virallisen ja epävirallisen liiketoiminnan rinnakkaiselo. Rahoitussektori kärsii myös edelleen vakavista rakenteellisista ongelmista, kuten monimutkaisesta ja monitulkintaisesta lainsäädännöstä sekä vaivalloisista kirjanpitoikäytännöistä ja omistussuhteista (Karhunen et al. 2009). Huonosti toimivat rahoitusmarkkinat ohjaavat yrityksiä yhä useammin rahoittamaan toimintaansa epävirallisilla, myös vaihtokaupan keinoin.

Vaihtokauppa teoreettisena ilmiönä

Vaikka vaihtokauppa on länsimaisesta taloustieteestä käsin katsottuna tehoton talouden muoto, voidaan vaihtokaupaa selittää tarkastelemalla sitä Venäjän erityispiirteiden näkökulmasta. Näitä ovat Venäjän erityiset institutionaaliset puitteet, historiallis-kulttuurinen perintö sekä vaihtokaupan erityisluonne verrattuna rahaan. Kun luoton saanti vaikeutuu eikä käyttöpääomaa ole, vaihtokauppa tulee houkuttelevaksi toimintamuodoksi yrityksille. Vaihtokauppaan ei kuitenkaan yleensä tukeuduta kovin laajalti luottokriisienkään aikana, koska modernissa taloudessa vaihtokaupan tehottomuuden haitat ovat usein hyötyjä suurempia.

Vaihtotaloudessa kustannukset sopivien kumppanien etsimiseksi, eli niin sanotut transaktiokustannukset, nousevat huomattaviksi. Vaihtotaloutta käsittelevässä kirjallisuudessa

tämä tunnetaan *kaksinkertaisten halujen yhteensattuman ongelmana*. Verkostot voivat lievittää tätä ongelmaa, kun ei tarvitse etsiä uutta kumppania, jolla olisi oikea tuote vaihdettavana oikeaan aikaan. Kun verkosto on toiminnassa ja luottamus kauppakumppaniin on rakennettu, kaupankäynnin rajakustannukset² vähenevät ja kaupankäynnin volyyymi voi kasvaa. Verkostoille suotuisat historialliset ja kulttuuriset perinteet mahdollistavat monimutkaisempien vaihtoverkostojen olemassaolon ja lisäävät kaupankäynnin tehokkuutta tilanteissa, jossa lainarahan saaminen on liian kallista ja siten käytännössä mahdotonta. Näin ollen verkostot alentavat kaupan käynnin yksikkökustannuksia ja tehokkuutta huomattavasti, varsinkin jos luotettavaa tietoa vaihtoehtoisista kumppaneista on vaikea saada.

Vaihtokauppa sopimuksia takaavana instituutiona

Epävirallisiin, luottamukseen perustuviin verkostoihin liittyy hyötyjä erityisesti sellaisissa yhteiskunnissa, joissa sopimuksia takaavat instituutiot – kuten oikeuslaitos – eivät toimi tehokkaasti. Jos sopimuksia ei ole mahdollista panna täytäntöön oikeusistuimissa (tai sen uskotaan olevan mahdotonta), sopimusrikkomukset tulevat tavalliseksi. Verkostot voivat lievittää tätä ongelmaa toimimalla sopimuksia takaavina instituutioina, joissa sopimusten noudattaminen taataan verkoston sisäisellä rangaistusmekanismilla. Rangaistuksena on usein erottaminen verkostosta. Tällainen tilanne vallitsi Venäjällä erityisesti 1990-luvulla.

Avner Greif (2006) on tutkinut orgaanisesti ”itsestään” kehittyneitä sopimuksia takaavia instituutioita yhteiskunnissa, joissa virallisia sopimuksia takaavia instituutioita ei ole kehittynyt tai ne ovat tehottomia. Greif (2006,30) määrittelee instituutiot ”sellaisten yhteiskunnallisten tekijöiden järjestelmäksi, jotka yhdessä saavat aikaan säännönmukaista yhteiskunnallista toimintaa”. Instituutiot voivat muodostua virallista tietä ylhäältä alaspäin tai orgaanisesti alhaalta ylöspäin. Erityisesti orgaaniset sopimuksia täytäntöön

panevat instituutiot kehittyvät yhteensopiviksi epädeterministisesti olemassa olevan kulttuurihistoriallisen perinteen ja poliittis-taloudellisen ympäristön kanssa. Näissä yhteisöissä henkilöverkostot, jotka perustuvat usein sukulaisuuteen tai etniseen taustaan, mahdollistavat kaupankäynnin, vaikka minkäänlaista laillista pelotetta sopimuksesta ei olisi. Greif kuitenkin uskoo, uuden institutionaalisen kansantaloustieteen perinteestä poiketen, että poliittiset instituutiot eivät välttämättä ole edellytys markkinoiden kehittymiselle, vaan ne kehittyvät punoutuneena yhteen ja vaikuttaen toistensa kehitykseen (Ibid.).

Orgaaniset, sopimuksia takaavat instituutiot perustuvat henkilösuhteille toisin kuin viralliset instituutiot, jotka nojaavat useimmiten lainsäädäntöön. Orgaaniset sopimuksia täytäntöön panevat instituutiot ovat tehokkaimpia yhteiskunnissa, joissa on paljon korruptiota, heikot viralliset instituutiot sekä resurssien niukkuutta. Erityisesti pienyrityksien huomattiin 1990-luvulla käyttäneen itseään toteuttavaa sopimusten takamista henkilösuhdeverkostojen avulla monissa siirtymätalouksissa kuten Venäjällä, Puolassa, Vietnamissa ja Kiinassa.

Verkostoihin perustuva kaupankäynti toimii usein tehokkaasti yhteiskunnissa, joissa on vain vähän saatavilla luotettavaa informaatiota puolueettomista lähteistä. Paul Seabright (2000, 8) kuvaa 1990-luvun Venäjän liiketoimintaympäristön koostuneen verkostojen muodostamista ”informaatio-saarekkeista”, joiden sisällä tiedonvälitys oli muusta Venäjästä poiketen tehokasta ja luotettavaa. Verkostot muodostuivat 1990-luvulla hyvinkin rajatuiksi, restriktiivisiksi.

Tiheiden verkostojen edut transaktiokustannusten vähentämisessä ja sopimusten täytäntöönpanossa ovat kieltämättä merkittäviä. Tiukat verkostot ovat kuitenkin usein hyvin joustamattomia ja estävät uusien liiketoimintamahdollisuuksien hyödyntämistä sekä uusien yritysten markkinoille tuloa. Restriktiiviset verkostot voivat tästäkin huolimatta olla pitkällä tähtäimellä yhteiskunnallisesti optimaalinen järjestäytymistapa yhteisöissä, jossa yhteiskunnalliset muutokset

Griša Bruskin: *Monumentit* (1983), *Yksityisko-koelma*, Sveitsi.

ovat hyvin vähäisiä ja yhteiskunnallinen järjestelmä on staattinen. Antropologien mukaan näin on usein primitiivisissä yhteiskunnissa, joissa vaihtokauppaa perinteisesti esiintyy. 1990-luvun verkostoista havaittiin, että mitä löyhempi verkosto oli ja mitä vähemmän restriktiivinen oli sen jäsenyys, sitä enemmän maksuna käytettiin käteistä rahaa. 2000-luvulle tultaessa verkostot saivatkin löyhempiä muotoja liiketoimintaympäristön parantuessa. Samalla verkostojen toimintaidea muuttui pelkästä selviytymisestä puhtaaksi voiton tavoitteluksi.

Sen lisäksi, että verkostot hyödyttävät kaupankäyntiä epävarmoissa oloissa, myös vaihtokaupalla on sopimuksia takaavia vaikutuksia. Tavara, toisin kuin raha, muodostaa vakuuden kauppakumppaneiden välillä, koska tavara on aina helpommin johdettavissa lähteeseensä. Vaihtokaupasta on näin ollen hyötyä yhteiskunnissa, jossa oikeuslaitos ja muut viralliset instituutiot eivät pysty takaamaan sopimuksia. Vaikeissa olosuhteissa ja puutteellisessa institutionaalisessa ympäristössä vaihtokauppa voikin hidastaa kaupankäynnin ja siten myös elintason laskua sekä auttaa yrityksiä selviämään kriisiajoista.

Taloustieteellisessä kirjallisuudessa on käyty laajaa keskustelua Venäjän 1990-luvun vaihtokaupan ilmiöstä, koska sen laajuus niinkin modernissa taloudessa sotii perinteisen kansantaloudellisen teorian peruseriaatteita vastaan. Kiistelyn keskiössä on kysymys, oliko vaihtokauppa pakon sanelemaa vai tahallista toimintaa (ks. esim. Marin 2000). Tavallisimmin synnä pidetään puhtaasti luoton saannin vaikeutta. Tätä tukevat yritysjohtajien kyselytutkimukset. Luottorajoitteiden lisäksi vaihtokauppaan ohjasivat turvautumaan myös epätäydelliset sopimukset sekä niitä takaavat riittämättömät instituutiot, kuten huonosti toimiva oikeusjärjestelmä. Tämä näkökanta olettaa vaihtokaupan olleen rationaalinen vastaus vaikeisiin sopimuksellisiin järjestelyihin ja huonoon talouden tilaan eli likvidin rahan puutteeseen. Vaihtokauppa olisi siten pakon sanelemaa ja selviytymiskeino, jota ilman elintaso olisi 1990-luvulla laskenut paljon enemmän. Vaihtokaupan ilmeneminen niinkin laajassa muodossa oli mahdollista, koska sille oli olemassa suotuisat puitteet ja koska se kyti käytäntönä venäläisessä kulttuurissa ja talouden rakenteissa.

Epäviralliset verkostot ja vaihtokauppa

Epävirallisten verkostojen muodostamisen perinne on syvällä venäläisessä yhteiskunnassa ja sen juuret ulottuvat satojen vuosien päähän. Epävirallisiin henkilösuhteisiin perustuvan vaihdon kulttuuri *blat*³, joka kukoisti sosialismin aikana ja joka on toiminut siirtymätaloudessa suojana markkinatalouden tuomia epävarmuuksia vastaan, on vaikuttanut nykyisen venäläisen yrityskulttuurin syntyyn. Toinen henkilösuhdeverkostojen muodostamisen perinne eli *krugovaja poruka*⁴ on sosialismin aikaa vanhempi traditio. *Blat* ja *krugovaja poruka* liittyvät ilmiöinä vanhaan vastavuoroisten palvelusten tekemiseen maalaishenkisessä esimerkiksi kylvön tai sadonkorjuun aikaan. Pitkällä historiallisella perspektiivillä katsottuna vastavuoroisten palvelusten ja osittain lahjonnankin esiintymi-

nen Venäjällä vuosisatojen ajan johtuu vallan patrimonialisesta⁵ luonteesta venäläisessä poliittisessa kulttuurissa, lainvoimaisuuden puutteesta erityisesti omistusoikeuksien suhteen sekä markkinoiden heikkoudesta.

Neuvostoliitossa *blat* oli läsnä kaikkialla, mutta virallisesti sitä ei ollut olemassa. Samoin *blatia* ei pidetty moraalisesti epäilyttävänä, koska kaikki tekivät sitä ja koska kaikki omaisuus oli ”yhteistä” sosialistisessa yhteiskunnassa. *Blat*-suhteisiin perustuva vaihtokauppa ilmeni myös usein monimutkaisissa piirimäisissä vaihdon verkostoissa. Alena Ledeneva kuvaa *blatia* perusmuodossaan palveluksena, joka mahdollistaa pääsyn yhteisen omaisuuden nautintaan (eng. *favors of access*) (Ledeneva 2009, 258). *Blatia* harjoitettiinkin ystävyyden varjolla ja palveluksien antamiseen ja tarjoamiseen liittyi aitoa molemminpuolista hyväntahtoisuutta. Samalla kun *blat* ylläpiti sosialistista järjestelmää tilkkimällä sen reikiä, se rapautti järjestelmän uskottavuutta sisältäpäin.

Toinen vanha verkostoitumisen perinne, joka vaikutti vaihtokaupan järjestymiseen sosialismin aikana ja myöhemminkin, on takuuverkoston perinne *krugovaja poruka*. Tämä tsaarienaikainen järjestelmä tarkoitti aluksi keskushallinnon asettamaa kylän yhteistä verotaakkaa. *Krugovaja poruka* olikin kirjattuna Venäjän lakiin kollektiivisena verotaakkana aina vuoteen 1907 asti (Ledeneva 2006, 99). Näin syrjäseutujen kylien veronmaksu pystyttiin takaamaan ilman suurta viranomaiskoneistoa tai pakkokeinoja. Samalla *krugovaja poruka* kehittyi maalaisylien sisäiseksi kontrolli- ja suojamekanismiksi vallanpitäjien mielivaltaa vastaan.

Socialismin aikana suurten kansojen pakko-siirtojen myötä *krugovaja poruka* levisi myös kaupunkeihin ja siitä tuli merkittävä järjestyksen muoto kaivosmiehistä puolueen johtoon. Neuvostoajana *krugovaja poruka* toimi tavallisimmillaan esimerkiksi työkollektiivien sisäisenä kontrollimekanismina. Rikoksen tehnyttä ”omaa miestä” saatettiin suojella vankilalta tai pakkotyöltä ja sitten rankaista kollektiivien sisällä.

Griša Bruskin: *Monumentit 2* (1983), Craig Tuberin kokoelma.

Kuten *krugovaja poruka* myös *blat* on säilynyt venäläisessä liike-elämässä, politiikassa sekä erityisesti yksityisen ja julkisen sektorin välisessä kanssakäymisessä, mutta ajan vaatimusten mukaan muotoaan muuttaen. Postsosialistisen siirtymän myötä *blatin* merkitys muuttui. Se alkoi myös aiheuttaa ongelmia. Socialismin aikainen vastavuoroinen hyväntahtoisuus hävisi *blatista*. Vaihto muuttui liikemiesmäisemmäksi ja kaikki palvelukset arvotettiin tarkasti rahassa. Markkinatalouden muokkaamaan *blatiin* liittyy myös tietty väärinymmärryksen vaara, jos toinen osapuoli ei ymmärrä vaihdon vastavuoroisuutta (Ledeneva 2009).

Epävirallinen verkostotalous on hidastanut Venäjän institutionaalista ja yrityskentän kehitystä, ja vaikeuttanut luotettavaa tiedon saantia sekä yleistä läpinäkyvyyttä taloudessa. Vaihtokauppa kasvoi Neuvostoliitossa ja Venäjällä puhtaasti taloudellisista syistä, mutta sen muoto ja levineisyys määrittyi vanhojen kulttuuristen perinteiden pohjalta. *Blat* kuten *krugovaja poruka* eivät kuitenkaan säilyneet staattisina ilmiöinä vaan innovatiivisesti ajan vaatimukseen mukautuen.

Innovatiivisuutta pakon sanelemana

Vaihtokauppa nostaa Venäjällä päätään vastuksena taloudellisiin vaikeuksiin, koska sille on valmiit puitteet venäläisessä kulttuurisessa perinnössä ja Venäjän institutionaaliset olosuhteet tekevät siitä tehokkaan tavan toimia. Vaikka vaihtokauppa nojaa perinteeseen, se on muuttuva innovatiivinen ilmiö. Vaihtokauppa on toiminut virallisen järjestelmän vastaisesti historian eri aikakausina keksien itsensä aina uudelleen. Sosialismin aikana vaihtokauppa vastasi tukahdutettuun kysyntään ruohonjuuritasolla, kun ”virallinen linja” edusti keskusjohtoista suunnitelmataloutta. Sosialismin romahduksen

jälkeisen talousmurroksen ensimmäisellä vuosikymmenellä se suojasi riskikapitalismilta, kun ”virallinen linja” liberalisoi talouden täydellisesti. Vuonna 2008 vaihtokauppaa tarvitaan jälleen epävarmuuden ja luottamuspuolan lievittäjänä, kun ”virallisen linjan” ylläpitämä vakautuva institutionaalinen ympäristö ei vielä riitäkään paikkaamaan maailmantalouden kriisin aiheuttamia ongelmia. Vaihtokauppa on vanhaan kulttuuriseen tietoon nojaava uudistuva sosiaalinen innovaatio, josta teoreetikot voivat löytää sekä tehokkuutta lisääviä että tehokkuutta syöviä piirteitä. Näin ollen siihen olisi hyvä suhtautua arvoneutraalisti ja tarkastella sitä tiedostaen sen historiallinen aika- ja paikkasidonnaisuus.

Viitteet

- 1 Arviot perustuvat Russian Economic Barometerin neljännesvuosittain ilmestyvään kyselytutkimukseen, johon vastaa 500 yritysjohtajaa, 15 pankkiiria ja 300 maatalousyritysten johtajaa kaikilta Venäjän alueilta.
- 2 Kansantaloudellisen teorian mukaan rajakustannus on mittari siitä, miten kokonaiskustannukset muuttuvat myydyin/ostetun/tuotetun määrän muuttuessa. (ks. esim. <http://cie.hkkk.fi/OPM/sanasto.html>)
- 3 Ennen 1920-lukua *blat* tarkoitti pienrikollisuutta, mutta sanan merkityksestä ja alkuperästä on useita teorioita ja selityksiä.
- 4 *Krug* tai *krugovaja* tarkoittaa ympyrää tai piiriä ja *poruka* tarkoittaa takausta tai takuuta (oma käänös).
- 5 Patrimoniaalisella tarkoitetaan järjestelmää, jossa vallanpitäjä ei tee eroa oman omaisuutensa ja yhteiskunnan omaisuuden välillä. Max Weberin mukaan patrimoniaalisessa hallintomuodossa patriarkaalinen (isän) valta perheessä heijastuu laajempiin sosiaalisten suhteiden joukkoon yhteiskunnassa. Lisäksi Weber uskoi, että yhteiskunnan modernisoituessa patrimoniaaliset hallintomuodot johtavat byrokraattisen rationalismin nousuun vallitsevaksi hallintomuodoksi.

Lähteet

- Barry, Ellen (2009), Have Car, Need Briefs? In Russia, Barter is Back. – *The New York Times*, 8.2.2009. <http://www.nytimes.com/2009/02/08/world/europe/08barter.html?fta=y>
- Greif, Avner (2006), *Institutions and the Path to the Modern Economy – Lesson from Medieval Trade*. New York: Cambridge University Press.
- Karhunen, Päivi, Heininen, Polina, Mikkola, Olli-Matti & Kosonen, Riitta (2009), *Yritysrahoitusmarkkinoiden kehitys Venäjällä. Pk-yritysten tilanne Pietarissa*. Helsinki: HSE.
- Ledeneva, Alena (2006), *How Russia Really Works – The Informal Practices that Shaped Post-*

- Soviet Politics and Business*. Ithaca: Cornell University Press.
- Ledeneva, Alena (2009), From Russia with Blat: Can Informal Networks Help Modernize Russia? – *Social Research*. 76:1, 257–288.
- Marin, Dalia (2000), *Trust vs. Illusion: What is Driving Demonetization in Russia?* University of Munich, Discussion Paper 00-12.
- Russian Economic Barometer, 1998-*. Moscow: RAN.
- Schönberg, Kalle (2008), Suomalaiset eivät ymmärrä Venäjän kriisin syvyyttä. – *Talouselämä*, 28.11.2008.
- Seabright, Paul (ed.) (2000), *The Vanishing Rouble: Barter Networks and Non-Monetary Transactions in Post-Soviet Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.